

Pavel Stolyarov

O NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO NA SYBERII

„Nie uczcie języka – lecz stwórzcie warunki dla jego zdobywania”

Wilhelm Humbolt

W ostatnich czasach wzrosło zainteresowanie językiem polskim w Rosji, co należy wiązać ze wzrostem aktywności niezwykle liczebnej polskiej diaspory, na rzecz krzewienia macierzystej kultury i języka. Polskie organizacje narodowe powstałe na Syberii po 1990 roku, za główny i nadrzędny cel obierają organizację szkół i nauczanie języka polskiego. Oprócz tego organizują lekcje muzyki, choreografii, historii Polski i historii kultury.

Język polski wykładany jest obecnie w siedemdziesięciu ośrodkach polonijnych na Syberii. Na uniwersytetach w instytutach filologicznych wykłada się go jako jeden z języków słowiańskich. W szkołach nauczanie języka polskiego prowadzi się w słowiańskich i humanistycznych gimnazjach i liceach, a także w instytucjach uzupełniających wykształcenie i szkołach ogólnokształcących jako fakultet. Język polski staje się nie tylko znakiem pochodzenia, ale wzbudza zainteresowanie Polską u wszystkich uczących się tego języka, jak też przybliża kulturę słowiańskich narodów i ich współczesnej historii.

Nasilające się zainteresowanie współczesnych Polaków i osób polskiego pochodzenia językiem polskim i tradycją swoich przodków jest różnie uwarunkowane. Z jednej bowiem strony takie zainteresowanie zostało uwarunkowane historycznie i wynika z dążenia wszystkich narodów żyjących w dawnym ZSRR do rozwijania tradycji kulturowych i językowych. Sybiracy to ludzie, których pradziadowie zostali wypędzeni ze swojej ojczyzny 150-200 lat temu. Ich ojczysty język i tradycja już się bardzo zatarły, a ludzie w dużym stopniu zasymilowali się z miejscowymi.

Z drugiej strony obserwuje się rosnące zainteresowanie państwa polskiego polonią wschodnią, poprzez wspieranie jej finansowo, organizację obozów i kolonii językowych dla dzieci, umożliwienie nieodpłatnego studiowania na polskich wyższych uczelniach i odbywanie staży zawodowych.

Ministerstwo Edukacji Narodowej RP, na mocy porozumienia z Ministerstwem Oświaty Federacji Rosyjskiej, co roku deleguje nauczycieli z Polski do pracy na Syberii w polskich szkołach niedzielnych. W ostatnich latach przy wsparciu finansowym Senatu RP, różne fundacje wspierające Polaków na wschodzie starają się spełnić

oczekiwania wszystkich potrzebujących edukacyjnej pomocy, finansują programy i wydawanie podręczników do nauczania języka polskiego wśród Polaków rosyjskojęzycznych. Przyczynia się to do coraz bardziej dynamicznego działania organizacji polonijnych na Wschodzie skupiających nauczycieli, bo to one właśnie (dzięki kompetentnie sformułowanemu zakresowi oczekiwań w stosunku do Ministerstwa Edukacji Narodowej) stają się dla resortu partnerami w koordynowaniu pomocy merytorycznej dla szkolnictwa polskiego na Wschodzie.

Sieć placówek oświaty polskiej na Wschodzie tworzą: szkoły prowadzące nauczanie języka polskiego na zajęciach fakultatywnych, w kółkach zainteresowań i na kursach przygotowujących młodzież do studiów w Polsce; szkółki przyparafialne, które oprócz katechezy prowadzą nauczanie języka ojczystego (polskiego) oraz szkoły sobotnio-niedzielne. Nauczanie języka polskiego odbywa się na różnych poziomach i obejmuje: nauczanie w klasach, gdzie język polski jest wykładany jako przedmiot do wyboru lub jako drugi język, nauczanie fakultatywne i nauczanie w kółkach zainteresowań. Duże rozproszenie Polaków i stosunkowo słaba aktywność społeczna charakteryzująca te środowiska powodują, że wyjście poza system nauczania fakultatywnego i podniesienie poziomu nauczania języka polskiego jest bardzo trudne. Sytuacja ta jednak zmienia się na lepsze, ponieważ środowiska polskie coraz sprawniej organizują się, tworząc federacje związków i stowarzyszeń, wyłaniając organizacje oświatowe lub nauczycielskie, które troszczą się o bazę lokalową i odpowiednią liczbę godzin języka polskiego w programach szkolnych. Dotychczasowa praktyka i możliwości wymogły sformułowanie kilku zasadniczych kierunków działań Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Pomoc MEN polega przede wszystkim (jak już wspominałem wyżej) na: kierowaniu nauczycieli z Polski do pracy dydaktycznej na Wschodzie; organizowaniu pomocy metodycznej dla zamieszkałych za granicą nauczycieli języka polskiego lub innych przedmiotów poprzez organizowanie kursów doskonalących; wyposażaniu placówek nauczania języka polskiego w podręczniki, pomoce dydaktyczne, czasopiśma; organizowaniu wypoczynku letniego dla dzieci pochodzenia polskiego; kształceniu studentów polskiego pochodzenia na uczelniach w Polsce (w ramach stypendiów ministra edukacji narodowej); organizowaniu w Polsce wakacyjnych i semestralnych praktyk językowych dla studentów kierunków pedagogicznych i polonistycznych zagranicznych uczelni; promocji języka polskiego jako języka obcego w zagranicznych ośrodkach akademickich.

Podstawowym przedmiotem troski organizacji polonijnych w Rosji jest obecnie sprawa oświaty. Świadczą o tym liczne konferencje odbywające się w różnych środowiskach naukowych w Rosji.

Uczestnicy tych konferencji coraz częściej uznają, że oświata ma stanowić główny kierunek działalności polonijnej w Rosji. Jest ona podstawowym środkiem prowadzącym do odradzania się tożsamości narodowej, poznania dziejów ojczystych i kultury rodzimej. Działalnością edukacyjną ma być objęta zarówno młodzież, jak i starsze

pokolenie rodaków. Wynikiem tych konferencji jest podjęcie działań prowadzących do powstania Polonijnego Centrum Metodycznego w Moskwie i Abakanie (Syberia); powołania rosyjsko-polskiej komisji metodologicznej dla opracowania jednolitego programu nauczania języka polskiego, historii, geografii i literatury; ustalenia modelu szkoły polonijnej, działającej przy rosyjskiej szkole ogólnokształcącej.

Wiele uwagi poświęca się również sprawom współpracy Kongresu Polaków w Rosji z instytucjami i organizacjami w Kraju i z Polonią Świata.

Obok wielu innych postulatów dotyczących działalności oświatowo-kulturalnej i organizacji polonijnych w Rosji, uczestnicy jednej z konferencji zwrócili się do Delegatury Apostolskiej dla Katolików Rosji Europejskiej i Wschodniej w Moskwie, a także do władz kościelnych w Polsce z prośbą o zapewnienie nauczania religii w szkołach parafialnych oraz odprawiania nabożeństw w języku polskim.

Podjęto również działania w celu powołania europejskiej organizacji nauczycieli polonijnych, która przejmie inicjatywę zwoływania konferencji nauczycielskich i umożliwi wymianę doświadczeń oraz doskonalenie kwalifikacji. Ponadto jej zadaniem będzie nowelizacja rządowej ustawy o równoważności dyplomów i wykształcenia; uaktualnienie polsko-rosyjskiego porozumienia dotyczącego powołania dwustronnej polsko-rosyjskiej komisji do spraw nauczania języka polskiego w Rosji; lepsze wyposażenie szkolnych ośrodków nauczania języka polskiego w sprzęt komputerowy, wyposażenie bibliotek, zapewnienie kursów metodycznych nauczycielom, kontynuowanie działalności Letniej Szkoły Kultury i Języka Polskiego dla dzieci i młodzieży polonijnej w Rosji; regulacja prawna sytuacji obywateli polskich od urodzenia zamieszkujących w Rosji.

Sprawa utrzymania tożsamości narodowej wyrażanej w języku ojczystym, podtrzymywanie kultury i tradycji polskiej, to zagadnienia, które obecnie zajmują wiele miejsca w działalności organizacji polonijnych i są nieodłącznym tematem wielu spotkań oświatowych w kraju i za granicą.

Wszystkie poniżej przytoczone dane liczbowe pochodzą z lat 2000-2005, z ankiet nadesłanych do redakcji pisma „Rodacy” oraz Archiwum KNNO (Polonia Republiki Chakasja (m. Abakan)). Z analizy ankiet wynika, że wszystkie szkoły zaczynały tak samo. W pierwszych latach nauka języka polskiego prowadzona była wspólnie dla dzieci i dorosłych (jak pokazało doświadczenie w latach następnych, nie było to zbyt korzystne zarówno dla jednych, jak i dla drugich). W latach późniejszych podjęto starania utworzenia oddzielnych klas dla dzieci i dorosłych. W miarę upływu lat wydłużano również okres trwania nauki; obecnie wynosi on 5 lat. W większości wypadków nauczyciele korzystają na lekcjach z kilku pozycji książkowych. Wszyscy posługują się programami autorskimi. Dominuje indywidualne podejście do ucznia, co sprzyja szybszemu przyswajaniu materiału przez uczących się.

Należy podkreślić, że w procesie nauczania bardzo wyraźnymi elementami są: przejawiana przez ucznia chęć opanowania języka, odpowiedzialny stosunek nauczyciela do swoich obowiązków, a także zaufanie i wzajemne zrozumienie między uczest-

nikami procesu dydaktycznego. Uczniowie i słuchacze dążą nie tylko do poznania języka, ale również polskich tradycji i zwyczajów. Grupy aktorskie i zespoły folklorystyczne są rodzajem swoistego eksperymentu – nauka języka odbywa się tu poprzez działania artystyczne. Można stwierdzić, że zajęcia teatralne wyraźnie ułatwiają przyswajanie języka.

Nauczanie języka i innych przedmiotów jest prowadzone według programów przekazanych przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, zgodnych z rekomendacjami metodycznymi katedry języków słowiańskich Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu im. Łomonosowa, oraz programów autorskich.

Podręczniki do szkół dostarcza Ministerstwo Edukacji Narodowej RP za pośrednictwem Fundacji „Oświata polska za granicą”.

Obecnie na Syberii języka polskiego uczy się ponad 500 dzieci polonijnych w systemie szkolnym (jako fakultet) oraz w szkołach sobotnio-niedzielnym i parafialnym. Zatrudnionych jest blisko 30 nauczycieli polonijnych (obywateli Federacji Rosyjskiej) i 7 nauczycieli z Polski skierowanych przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. Specyfiką nauczania języka polskiego w Rosji jest to, że dla większości młodzieży i dzieci jest to język obcy. Wyjątkiem jest jedynie kilka istniejących dotąd polskich wiosek, takich jak np. Znamienka w Chakasji i Wierszyna w obwodzie irkuckim. Dokładniejszy obraz rzeczywistego stanu omawianych zagadnień pokazuje opisany poniżej przykład.

Jeden z prężnie działających ośrodków polonijnych na Syberii mieści się w Tomsku. Szkoła powstała w 1990 roku przy Polskim Stowarzyszeniu Oświatowo-Kulturalnym „Latarnik” i od początku prowadzona była przez nauczycielki skierowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Do szkoły uczęszcza corocznie około 50 dzieci i 20 osób dorosłych. Oprócz tego, od 1995 roku zajęcia prowadzone są w szkołach państwowych. Pracują w nich etatowi nauczyciele (miejscowi), a lekcje polskiego mieszczą się w programie pracy szkół.

W 4 szkole nauka języka polskiego odbywa się po 2 godziny tygodniowo, od szóstej klasy wprowadzono nauczanie krajoznawstwa a od siódmej klasy naukę historii Polski. Uczniami są dzieci w większości z polskim rodowodem. W 16 szkole nauka odbywa się w klasach słowiańskich (polsko-ukraińskich), od klasy piątej do klasy jedenastej. W chwili obecnej w szkole uczy się 80 osób. W 50 szkole język polski prowadzony jest w formie zajęć fakultatywnych, w których uczestniczy 18 uczniów. W tej szkole działa młodzieżowy Teatr Polski „Baśń”. W 29 gimnazjum w grupie dziecięcej odbywają się zajęcia muzyczne mające na celu zapoznanie z folklorem polskim. Przy szkole funkcjonuje zespół folklorystyczny „Mazowsze” składający się z 14 osób.

Ponadto zajęcia prowadzone są przy Polskim Narodowym Centrum „Orzeł Biały”. Do szkoły uczęszcza około 80 osób w wieku od 11 do 82 lat. Rodzice przychodzą tu na lekcje wraz ze swoimi pociechami.

Na Tomskim Uniwersytecie Pedagogicznym nauczanie języka polskiego prowadzone jest od 1995 roku. Język polski wchodzi w skład dyscyplin Katedry Filologii Słowiańskiej. Stanowi on dodatkową specjalność. Po ukończeniu studiów absolwenci otrzymują dodatkowy wpis w dyplomie „specjalność język polski”, co uprawnia ich do nauczania tego języka w szkołach. Uniwersytet w Tomsku jest jedyną uczelnią wyższą na Syberii kształcąca przyszłych nauczycieli języka polskiego. W roku akademickim 2005-2006 jest 114 studentów, którzy wybrali dodatkową specjalność „język polski”:

- II rok – 26 studentów (dwie grupy)
- III rok – 52 studentów (cztery grupy)
- IV rok – 19 studentów (jedna grupa)
- V rok – 17 studentów (jedna grupa).

Dyscypliny dodatkowej „specjalności język polski”

Dyscyplina	Semestr	Liczba godzin
Wprowadzenie do filologii słowiańskiej	III	36
Język polski	IV-X	484
Historia i literatura polska	VII	36
Krajoznawstwo	VIII	48
Metodyka nauczania języka polskiego	VIII	24
Razem:		602 godziny

Osoby osiągające szczególnie dobre wyniki w nauce kierowane są na praktyki językowe do Krakowa, Lublina, Wrocławia, Warszawy i innych miast. Powstają tu prace dyplomowe z językoznawstwa porównawczego.

W Tomsku są dwa zespoły folklorystyczne: „Spotkania” (12 członków – dorośli) i „Łowiczanka” (15 osób – młodzież) oraz grupa taneczna „Mazowsze” (dzieci – 12-15 lat). Stowarzyszenie opiekuje się również szkołą we wsi Białystok. Nauczanie języka polskiego odbywa się co miesiąc przez tydzień (grupa nauczycieli dojeżdża z Tomsku) w miejscowej średniej szkole. Czterdziestu uczniów podzielonych jest na 4 grupy.

Powyższy przykład obrazuje, w jaki sposób odbywa się nauczanie języka i krzewienie polskiej kultury w jednym z ośrodków polonijnych na Syberii. Urozmaicone formy tego typu działalności kulturalnej i edukacyjnej cieszą się coraz większym zainteresowaniem wśród tamtejszych mieszkańców polskiego pochodzenia. Oznacza to, że warto i należy nadal je wspierać zarówno ze strony organizacji polonijnych, jak i różnych instytucji państwa polskiego.

ON TEACHING POLISH IN SIBERIA

Summary

The paper deals with the current situation of the Siberia Polonia mainly from the perspective of the activities undertaken by the cultural organisations of the Polish community in terms of teaching Polish, traditions and national culture. The paper is the result of a several year long research done in the most active community centers in Abakan and Tomsk. The author describes in details the scope and content of teaching Polish in Tomsk. He discusses the conditions in which teaching takes place and the factors favoring and impeding the process.